

Nr 238.

Av herr **Myrdal**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående socialstyrelsens organisation m. m.

Genom Kungl. Maj:ts proposition nr 266 har förelagts riksdagen förslag om socialstyrelsens omorganisation. Med hänsyn till den ledande ställning socialstyrelsen har och även efter omorganisationen avses få i vår sociala administration och än mer med hänsyn till de insatser, som styrelsen borde göra i utformandet av vår sociala politik, vilken just nu befinner sig i ett särskilt skickesedigert utvecklingskede, äger det i propositionen framlagda organisationsproblemet en osedvanlig vikt. Jag har emellertid icke för avsikt att i denna motion ingå på detta problem i dess helhet utan begränsar mig till den del av styrelsens verksamhetsområde, varom jag i olika sammanhang haft anledning att erhålla en mera ingående kännedom, nämligen den styrelsen anförtrodda socialstatistiken. Beträffande socialstatistikens organisation är det min uppfattning, att den i propositionen framlagda organisationsplanen bör underkastas rätt väsentliga förändringar.

Sedan mer än halvtannat årtionde har den socialstatistiska avdelningen (4:de och 5:te byrån) inom socialstyrelsen varit utsatt för styvmoderlig behandling. De olyckliga verkningarna härav för den sociala statistiken skall i motionens avslutning något beröras. För styrelsen och dess personalförhållanden å dessa båda avdelningar har resultatet varit i hög grad hämmande och på senare tid delvis nedbrytande. Med hänsyn till dessa allmänt kända omständigheter hade man väntat, att den nu föreliggande propositionen i särskild utsträckning skulle ha sökt säkerställa den organisatoriska ramen för denna avdelning. Så har emellertid icke blivit fallet. Under hänvisning till samma argument, som tidigare fått motivera den styvmoderliga behandlingen av socialstatistiken — och som väl städse även i framtiden kommer att kunna anföras med lika stort berättigande — nämligen att ett flertal frågor rörande den offentliga statistikens organisation alltjämt vore svävande, avböjes tvärtom vidtagandet av sådana åtgärder, som äro nödvändiga, för att socialstyrelsens statistiska arbetsuppgifter skola kunna lösas på ett tillfredsställande sätt.

Det är visserligen riktigt, att enligt propositionen ett mindre antal icke-ordinarie befattningshavare komma att uppföras på ordinarie stat. Det kunde då synas, som om organisationen borde bli åtminstone bättre avpassad efter behoven än tidigare. Särskilda förhållanden göra emellertid, att grund för dylikt antagande icke finnes.

Såsom en följd av de beskrifningar, som sedan början av 20-talet drabbat särskilt den statistiska avdelningen, ha befordringarna inom avdelningen

nästan helt stoppats upp. Härtill har även bidragit, att tjänstemän, som i realiteten avgått från ordinarie befattningar inom avdelningen, dock formellt uppehållit sina tjänster, varför dessa icke kunnat tillsättas. Det bör anmärkas, att dessa förhållanden icke tillbörligt återspeglas i propositionens redogörelse för »nuvarande» förhållanden eller i det till grund för propositionen liggande sakkunnigbetänkandet. Antalet å den statistiska avdelningen faktiskt tjänstgörande ordinarie befattningshavare är sålunda i verkligheten mindre, än vad som där anges. T. o. m. i sådana fall, då en ordinarie tjänst icke varit tillsatt utan endast uppehållits av icke-ordinarie tjänsteman, har denne medräknats bland de »ordinarie» befattningshavarna. De i utredningen och propositionen införda tjänsteförteckningarna ge även i så måtto lätt anledning till felbedömning, som de endast upptaga en mindre del av den rätt betydande å specialutredningar sysselsatta personalen, vilken i regel åtnjuter minimiavlöning. Då i propositionen (sid. 179) uttalas, att »förhållandet mellan antalet biträden i högre och lägre grad synes vara för personalen gynnsammare än inom förvaltningen i allmänhet», kan detta knappast fattas annat än som ett av här nämnda förhållanden vållat missförstånd.

Även med inräknande av de frånvarande ordinarie tjänstemännen uppgår hela antalet ordinarie befattningshavare inom avdelningen till knappt 22 % av hela personalen. På de administrativa avdelningarna äro förhållandena något, ehuru obetydligt, bättre (29 %). Av ett — i propositionen icke citerat — yttrande från socialstyrelsens personalförening framgår, att det endast är en av styrelsens ordinarie statistiska manliga tjänstemän, som erhållit sin ordinarie ställning efter 1921. Denne var vid tillfället närmare 50 år samt hade bakom sig en 20-årig tjänstgöring inom verket. Vid årsskiftet 1936/37 funnos fyra icke-ordinarie tjänstemän å den statistiska avdelningen i 45—50-årsåldern, av vilka tre hade en tjänstgöringstid av 16—19 år. På liknande sätt förhåller det sig med den kvinnliga statistiska personalen. Några av dessa biträden äro efter 15—19 års tjänst fortfarande icke-ordinarie. Att det härvid icke rör sig om någon sekunda arbetskraft, inses därav, att ett av dessa biträden sedan omkring 10 år användes såsom »arbetsbas» för övrig kvinnlig personal å en större statistisk utredning av *ordinarie* natur (den årliga industriella lönestatistiken); dessförinnan tjänstgjorde hon under flera år såsom arbetsledare å vissa större bostadsundersökningar.

Omständigheterna ha alltså varit sådana, att befordran till ordinarie tjänst icke kunnat påräknas, förrän vederbörande redan börjat närma sig slutet av den mest produktiva åldern. Då verket under sådana förhållanden knappast alltid kunnat tillämpa någon alltför kall real kompetensprövning — vilken kunde ha föranlett att de äldsta icke-ordinarie tjänstemännen, även om de varit välmeriterade, dock stundom borde ha förbigåtts av personer i de yngre medelåldrarna — ligger den möjligheten nära till hands, att en befordran till ordinarie tjänst mera kan ha haft karaktär av ett tack för föregående insatser, som tidigare icke i tillräcklig grad honorerats, och en förbe-

redelse för kommande pensionering. Det har i varje fall icke förelegat sådana befordringschanser, att tjänstemän, som befunnit sig »i sina bästa år», därav kunnat sporras.

Att verkets statistiska avdelning likväl kunnat någorlunda fungera, beror helt och hållet på att man hoppats, att befordringsutsikterna i och med den väntade omorganisationen av verket skulle väsentligt förbättras, bl. a. så tillvida, som femte byrån helt skulle sättas på ordinarie stat. Omorganisationen dröjde emellertid väsentligt längre än beräknats, varigenom tålmodet lär ha satts på ganska hårda prov. När så innehållet i sakkunnigutredningen blev bekant, kände personalen en stark och enligt min mening helt berättigad besvikelse. Denna besvikelse tog sig bl. a. uttryck däri, att tvenne tjänstemän, som inom verket i många år såsom obefordrade e. o. amanuenser på ett synnerligen förtjänstfullt sätt handlagt ledande uppgifter i stora statistiska undersökningar, begagnade första möjlighet att erhålla anställning på annat håll. Detta hade för visso icke skett, om de trott sig ha några befordringschanser inom verket att bevaka. Med den starka efterfrågan på kvalificerade statistiker, som för närvarande förefinnes, kan ytterligare avgång av yngre förtjänsta tjänstemän befaras. Verkets rekryteringsmöjligheter, om vilka jag såsom en av de akademiska huvudlärarna på det statsvetenskapliga området äger kännedom, te sig nu ävenledes väsentligt sämre än tillförne.

Det är med hänsyn till dessa förhållanden, som jag ansett mig kunna konstatera, att de mindre förbättringar i anställningsförhållandena, som i propositionen föreslås, äro helt otillräckliga för att säkerställa verkets möjlighet att även i fortsättningen på ett någorlunda tillfredsställande sätt kunna fullgöra sina statistiska arbetsuppgifter. Det synes nämligen säkert, att det med den föreslagna organisationen icke ens i lyckligaste fall blir möjligt att på ordinarie stat placera mer än två av de f. n. tre manliga icke-ordinarie tjänstemän på avdelningen, som befinna sig i 45—50-årsåldern. För alla övriga välmeriterade tjänstemän, som lämnat de första amanuensåren bakom sig, kan verket sålunda icke erbjuda någon som helst lockelse. På liknande sätt förhåller det sig i fråga om den kvinnliga personalen.

I ett avseende synes propositionen dessutom innebära en fara för försämring av personalförhållandena. Det gäller de s. k. tillfälliga specialutredningarna, vilka i själva verket, åtminstone tidvis, ge sysselsättning åt större delen av socialstyrelsens statistiska stab. Enligt propositionen skola dessa undersökningar väsentligen bekostas av ett särskilt specialanslag, varemot i och för sig ingenting är att anföra. Det synes emellertid vidare otvetydigt framgå, att den från detta anslag avlönade personalen (huvudsakligen kvinnlig biträdespersonal men även amanuenser samt, i vissa fall, aktuarier och förste aktuarier) skall ha tjänsteställning allenast som tillfälliga befattningshavare och sålunda icke få bli ens extra eller extra ordinarie tjänstemän. Detta kunde möjligen vid första påseende synas fullt rimligt. Anordningen

borde också i och för sig säkra möjlighet att utan onödig omgång kunna igångsätta behövliga socialstatistiska utredningar. Såväl ur personalsynpunkt som med hänsyn till kravet på dessa utredningars kvalitet befinnes den emellertid vid närmare betraktande lätt kunna få rätt allvarliga konsekvenser, som vid riksdagens ställningstagande icke böra få förbises.

Hela resonemanget utgår tydligen från det antagandet, att den å tillfälliga specialundersökningar anställda personalen verkligt endast tillfälligtvis är anställd å socialstyrelsen. Detta är emellertid en sanning med mycket stor modifikation. Socialstyrelsen har nämligen ständigt dylika specialundersökningar om hand, och den personal, som meriterat sig för fortsatt anställning, flyttas successivt över från den ena specialutredningen till den andra. Detta är helt enkelt nödvändigt, ty det finns ingen möjlighet att bedriva dylika utredningar med nästan helt orutinerad biträdespersonal — för att nu inte tala om att amanuenser och aktuarier givetvis i ännu högre grad måste ha erforderlig rutin. Specialutredningarna ställa nämligen t. o. m. väsentligt högre krav inte bara på den ledande utan även på den underordnade personalen, än vad fallet är med löpande ordinarie undersökningar.

På detta sätt komma emellertid åtskilliga befattningshavare att under en lång följd av år uteslutande sysselsättas med dylika specialundersökningar. Då det här rör sig om efterhand väl utgallrad, varaktigt anställd personal, synes det i högsta grad olämpligt, att densamma skall sakna möjlighet att under hela denna tid befordras ens till extra eller extra ordinarie tjänsteställning. Det är olämpligt även ur ganska snäva arbetsgivarsynpunkter — detta med hänsyn till behovet av att de bästa från varje tillfällig undersökning skola kunna behållas för nästa specialutredning.

Överhuvud taget synes förslaget härvidlag ägnat att ytterligare skärpa den »amerikaniseringstendens» i personalpolitiken, som redan nu drivits alltför långt vid dylika tillfälliga utredningar, och detta icke blott inom socialstyrelsen utan även vid andra statistiska verk. Man möter här ett socialt problem, som visserligen icke är kvantitativt omfattande men som å andra sidan är långt ifrån negligerbart, och som därför synes vara i behov av särskild undersökning. Det kan knappast betecknas som ur alla synpunkter lyckligt, när statliga verk på detta sätt föregå enskilda företag med dåligt exempel genom att omväxlande dra till sig och stöta ifrån sig arbetskraft allt efter de växlande behoven utan att personalens behov av någorlunda trygghet i arbetsförhållandena alls beaktas. Men särskilt anmärkningsvärt är, att även den del av den å dessa utredningar sysselsatta personalen, som verken utgallrat för att för framtiden stadigvarande behålla, i det längsta få känna den osäkerhet, som tjänsteställning »tillfällig» alltid måste inge.

Då emellertid i propositionen de tillfälliga specialutredningarna förutsätts skola väsentligen utföras av s. k. tillfälliga befattningshavare, förefaller det än svårare att förstå, varför inte den övriga personalen i större utsträck-

ning kunde placeras å ordinarie stat. Eftersom hittills endast en femtedel av den statistiska personalen haft ordinarie tjänsteställning, kan det ju icke anses existera någon rimlig fara för att en något större liberalitet i detta avseende kunde föranleda, att avdelningen, vid tillfällig minskning i arbetsuppgifternas omfång, kunde få svårt att sysselsätta ens den ordinarie personalen. Även om ökad användning av den maskinella bearbetningsmetoden, eventuellt efter sammanföring av vissa uträkningsarbeten till en för flera verk gemensam central, och andra ifrågasatta eller tänkbara tekniska reformer vid statistikens bearbetning i framtiden kunna komma att innebära vissa kostnadsbesparingar, äro de dock — av skäl, som här icke i detalj skola redovisas — av natur att minska avdelningens behov av ordinarie personal. Dessa reflexioner vinna i tyngd, då, såsom både utredningsmannen och föredragande statsrådet i annat sammanhang uppmärksammat, sannolikheten talar för en utvidgning på längre sikt av de socialstatistiska uppgifterna. Jag är visserligen inte helt och hållet övertygad om, att det svenska ordinariesystemet i dess nuvarande form ur alla synpunkter erbjuder enbart fördelar, men här måste dock hänsyn tagas till att befordran till ordinarie tjänst vid föreliggande lönesystem är nödvändigt för att lönen skall kunna stiga i proportion till tjänstemannens med åldern ökade meriter.

Det är vidare att märka, att den ordinarie, extra ordinarie och extra personalen väsentligen har karaktären av en *kader*, ur vilken flertalet arbetsledare vid tillfälliga undersökningar skola hämtas. Under sådana förhållanden borde till en början ett större antal biträden ha placerats i de för »arbetsbasar» avpassade lönegraderna B 7 och B 11. Det ter sig därvid särskilt orimligt, att denna kader skall inbegripa befattningshavare i den lägsta biträdesgraden (B 2), vilken ursprungligen avsetts för personal med enbart folkskoleutbildning; sådan personal anställs emellertid numera praktiskt taget aldrig för socialstyrelsens statistiska arbeten. Att ett biträde, som först i egenskap av »tillfällig» underkastats flerårig prövning, därefter befodrats till extra, sedan till extra ordinarie, till sist, när placering å ordinarie stat efter mer än ett årtionde vinnes, skall få nöja sig med en dylik låg befattning, måste förefalla väl hårt.

Minst lika viktigt är, att även den manliga personalen erhåller sådan placering, som någorlunda svarar mot dess meriter. Det förtjänar i detta sammanhang erinras om, att en läroverksadjunkt enligt härom föreliggande proposition skall placeras i B 23 och en läroverkslektor i B 27, medan en aktuarie avlönas enligt graden B 21 och en förste aktuarie enligt B 24 eller B 26. Det är dock att märka, att ingen statistisk tjänsteman kommer att placeras å ordinarie stat, förrän han har bakom sig en omfattande produktion av undersökningar med till god del fullt vetenskaplig läggning.

Överhuvud taget synes ej ha i tillräcklig grad observerats, att ledningen av en större statistisk undersökning förutsätter utomordentligt kvalificerade krafter. En statistisk undersökningsledare måste nämligen, om de nedlagda

kostnaderna skola ge full valuta, äga en förening av vetenskapliga och praktiska meriter, som i själva verket är tämligen sällsynt. Undersökningarna äro av ständigt skiftande innebörd; det gäller att på sådant sätt tränga in i reala problem av ingalunda enbart statistisk karaktär, att utredningen får en rationell och ur praktiska synpunkter betydelsefull inriktning, att härvid organisera en särskilt krävande art av kontorsarbete för ett större eller mindre antal underordnade, av vilka oftast endast en mindre del äga rutin i arbetet, och att dessutom alltid beakta, att den fastställda kostnadsramen icke överskrides samt att arbetet blir färdigt inom föreskriven tid — allt uppgifter, som ofta te sig särskilt svåra, eftersom den ena undersökningen icke är den andra lik, varför tidigare erfarenheter icke alltid ge full ledning.

När jag i det föregående uttalat det omdömet, att den föreslagna organisationsramen för den statistiska avdelningen inom socialstyrelsen icke kommer att bli tillräcklig, har jag endast haft den nuvarande omfattningen av det inom styrelsen bedrivna socialstatistiska arbetet i åtanke. Tages dessutom hänsyn till de krav på kvalitet, snabbhet och intensitet, som rimligen böra få ställas på styrelsens arbete — för att här tillsvidare icke tala om de förefintliga utvecklingstendenserna och därav följande utvidgningsbehov — måste detta omdöme ytterligare skärpas. Det är också naturligt och förklarligt, att, då ramen för styrelsens socialstatistiska verksamhet sedan början av 1920-talet inskränkts samtidigt som, åtminstone i vissa hänseenden, nya anspråk ställts, detta ej blott haft de nyss berörda olyckliga verkningarna för styrelsens personalförhållanden utan även måst kvantitativt och kvalitativt försvaga dess socialstatistiska undersökningsverksamhet.

För den sakkunnige bedömaren har det icke kunnat döljas, att 1920-talet — trots vissa goda ansatser — i det hela betecknat en period av hämmad utveckling och i vissa hänseenden rentav förfall i fråga om den sociala statistiken i vårt land. Årtiondet kontrasterar i detta hänseende på ett slående sätt emot den uppbyggnadsperiod, som tog sin början under årtiondet närmast före världskriget. Detta förhållande har ingalunda varit utan sina menliga verkningar för den sociala och ekonomiska politikens rationalitet. Att skulden härför icke utan vidare bör läggas på socialstyrelsen själv, framgår av det redan sagda. Även om man vid vissa tillfällen skulle önskat en fastare hand och ett klarare besked från dess sida, måste styrelsen sägas ha arbetat med överansträngning av sina resurser.

Trots dessa ansträngningar har under förhandenvarande förhållanden dess statistik till stor del blivit mera stel och praktiskt ointressant, än önskligt varit. Vid nedskärning är man ju tvungen att behålla, vad som för rent administrativa behov är nödvändigt, och därutöver vissa genomgående huvudserier, vilka trygga jämförbarheten bakåt i tiden. Allt det, som skulle beteckna det socialstatistiska arbetets anpassning till de ständigt förändrade

praktiska behoven, måste dessvärre först offras. Politikern och administratören kan därefter lätt konstatera, att den trots anslagsbeskärningar kostsamma statistiken inte ger honom de upplysningar han väntar och i sitt praktiska arbete behöver. Det föreligger här ett ödesdigert växelspel, i det att han då ofta — och på sätt och vis med rätta — blir än mindre böjd att offra medel på en statistik som synes honom föga betydelsefull. Slutligen tvingar sig dock vanligen det praktiska behovet av en bättre statistisk information igenom; en undersökning göres, ehuru ofta av en kommitté utom styrelsen, stundom med längre tidsutdräkt och högre kostnader än eljest varit av nöden. Utan att underskatta de livgivande insatser, som därigenom vid flera tillfällen gjorts, kan detta system — åtminstone till graden — icke anses vara fördelaktigt. Det leder i alla händelser icke till en sund sparsamhet med allmänna medel.

En alltför trång arbetsram frestar dessutom ofta det ansvariga verket, som känner förpliktelsen att inom denna ram likväl fylla vissa uppgifter, att söka nå en skenbar besparing genom att fördela en viss undersökning på flera budgetår; läget är stundom det att man kan tala om ett ekonomiskt och organisatoriskt tvång till att på ett dylikt, sakligt fullständigt irrationellt, vis låta en bearbetning dra ut på tiden. Därigenom bli undersökningsresultaten dessvärre föråldrade och följaktligen av förminskat praktiskt intresse, redan innan de gjorts tillgängliga. Någon kostnadsbesparing i verklig mening uppnås givetvis ej. Tvärtom skulle ofta en starkare tidskoncentration — om den icke förhindrats — rentav ha fört till lägre totalkostnad, beroende på att de högre kvalificerade undersökningsledarna i så fall kunnat utnyttjas att på en gång leda en större underordnad arbetspersonal.

Jag skall tillåta mig att såsom ett mig särskilt näraliggande onråde exemplifikationsvis något beröra bostadsstatistiken och dess öden under senare tid. De inom finansdepartementet tillkallade sakkunniga — av vilka jag var en — som 1933 avgåvo betänkande med undersökning rörande behovet av en utvidgning av bostadsstatistiken jämte vissa därmed förbundna bostadspolitiska frågor (stat. off. utr. 1933: 14) ansågo sig om denna viktiga del av socialstatistiken kunna konstatera följande: »Utvecklingen av den allmänna bostadsstatistiken i Sverige har emellertid dessvärre, sedan den på detta utmärkta sätt grundlagts genom bostadsundersökningen 1912—1914, följt en stadigt sjunkande kurva, som nått sitt bottenläge genom hyresräkningen 1928. Det för denna hyresräkning insamlade primärmaterialet bearbetades ju överhuvud taget icke — ens i den mycket begränsade utsträckning detta material skulle ha medgivit — från synpunkten av boendeförhållandena.» Den bearbetning, som gjordes, hade ju efter hand inskränkts till summariska hyresräkningar, vilka huvudsakligen haft till uppgift att ge underlag för levnadskostnadsindexen och dyrortsgrupperingsarbetet. Härtill kommer, att de åsyftade starkt stympade hyresräkningarna — trots att de likväl dragit stora kostnader och mycket arbete såväl för stat och

kommun som för de enskilda uppgiftslämnarna — inte ens varit tillräckliga för de nyssnämnda administrativa behoven. Beräkningar av hyresposten i socialstyrelsens levnadskostnadsindex har styrelsen sålunda under åren mellan de vart femte år återkommande hyresräkningarna nödgats verkställa på sådant sätt, att man faktiskt mera kan tala om en med större eller mindre skicklighet utförd gissning än om en verklig beräkning. Huvudfelet med de utförda hyresräkningarna ligger emellertid i att de planlagts och bearbetats så ofullständigt, att de blott lämnat ytterligt knapphändiga och ytliga upplysningar om själva boendeförhållandena. I nyssnämnda betänkande framhölls bl. a., att bostadsstatistikens brister utgjorde ett av de väsentliga hindren för en mera rationell inriktning av de offentliga arbetena under krisen på bostadsproduktionen, ett förhållande som i och för sig måste framstå beklagligt, hur olika man än eljest ser på den förda krispolitiken. — De förslag till omlagd bostadsstatistik, som i detta betänkande framlades, äro numera i stort sett för ett tidsläge förverkligade ehuru typiskt nog icke inom socialstyrelsens ram utan genom bostadssociala utredningens bearbetningar och undersökningar och, för landsbygdens del, i samband med den efter befolkningskommissionens initiativ föranstaltade extra folkräkningen 1935/1936. Det torde icke av någon med dessa problem förtrogen kunna bestridas, att den linje inom bostadspolitiken, för vilken nu statsmakterna bestämt sig, såsom grund erfordrar en reguljär fortsättning av denna mera intensiva bostadsstatistik. Skall denna fortsättning förläggas inom socialstyrelsen, vilket ur olika synpunkter framstår rationellt, kommer redan denna detalj att kräva en utvidgning av arbetsramen.

Något mycket motsvarande gäller socialstyrelsens s. k. hushållskostnadsundersökningar. Även dessa undersökningar, vilka utgöra en begynnelse till en konsumtionsstatistik, ha i första hand måst inriktas på ett helt annat syfte av mera begränsat administrativt intresse, nämligen det nyssnämnda behovet av underlag för beräkningarna av dyrortsgrupperingen och levnadskostnadsindexen. De äro därför — och med hänsyn till socialstyrelsens begränsade arbetsram — för här åsyftade allmänna ändamål mindre rationellt upplagda. Det är även i detta hänseende typiskt, att den för en djupare analys nödvändiga grupperingen av materialet ur familjesynpunkt ursprungligen icke kunnat upptagas inom socialstyrelsen utan framtvingsats av befolkningskommissionens utredningsbehov och att därefter näringsrådet sökt komplettera den näringshygieniska analysen.

Allmänt måste om denna detalj av socialstyrelsens arbetsuppgifter framhållas följande. Den nuvarande jordbrukspolitiken bär i mycket alltjämt improvisationens prägel. Vid åtskilliga tillfällen och i åtskilliga hänseenden skulle under de nu närmast förflutna åren vissa misstag ha uteslutits, därest en säkrare kunskap om konsumtion och konsumtionsutveckling i vårt land varit för handen. Utan att överdriva misstagens betydelse torde det kunna fastslås, att de gällt belopp och värden, som mångdubbelt överstiga de kost-

nader en rationell konsumtionsstatistik skulle ha dragit. För framtiden torde jordbruksstödet böra utvecklas så, att jordbruksbefolkningens trygghet säkerställas utan onödigt stora uppoffringar för konsumenterna; en sådan utveckling kommer att kräva ett tillvaratagande av möjligheterna till ökad och jämn avsättning på den inhemska marknaden. Men detta förutsätter i sin tur bl. a. ingående studier av den svenska livsmedelskonsumtionen samt av de förefintliga bristerna i befolkningens livsmedelsförsörjning. Näringsstandarderna har såväl ur jordbrukspolitisk som ur socialpolitisk och befolkningshygienisk synpunkt ett så stort självständigt intresse, att den för sin egen skull — och alldeles bortsett från de nyssnämnda administrativa behoven — måste komma att erhålla en ingående och allsidig belysning. Jag vågar förutspå en utveckling i denna riktning. Det kommer därvid bl. a. att gälla mera extensiva budgetstudier ehuru för kortare tidrymd; förr eller senare komma vi dessutom att nödgas lägga upp en löpande konsumtionsstatistik. Men även den, som tilläventyrs tror, att dessa behov kunna undanskjutas, måste i alla händelser göra klart för sig, att socialstyrelsen måste komma att lägga upp sina framtida hushållskostnadsundersökningar på ett åtskilligt bredare vis och bearbeta materialet ur mera allsidiga synpunkter.

På liknande sätt förhåller det sig med ett flertal av de övriga utredningsuppgifter, som äro socialstyrelsen anförtrodda. Det är sålunda rätt anmärkningsvärt, att vår arbetslöshetsstatistik inte ens kan besvara den för hela arbetslöshetspolitiken grundläggande frågan om den totala arbetslöshetens storlek och utbredning. Nu utföres visserligen denna statistik icke av fjärde och femte byrån utan å byrån för arbetslöshetsförsäkring samt inom arbetslöshetskommissionen, men det kan starkt ifrågasättas, om inte just detta försvårar uppläggningsen av en mera rationell arbetslöshetsstatistik. När en statistisk utredning uteslutande utföres i alltför nära sammanhang med administrativa uppgifter och under översyn av med dylika uppgifter arbetande chefer, får den nämligen lätt en tendens att framträda endast såsom biprodukt till detta administrativa arbete. Arbetslösheten behöver emellertid för visso belysas ur andra synpunkter än enbart försäkringstekniska och hjälpadministrativa; det är oundgängligt för oss, att vi på grundval av en någorlunda bestämd och av administrativa hänsyn obunden definition av själva arbetslöshetsbegreppet erhålla närmare besked om arbetslöshetens omfattning och karaktär. Detta torde emellertid förutsätta, att åtminstone den del av arbetslöshetsstatistiken, som skall tillgodose dessa allmänna synpunkter — och som är i behov av en väsentlig utvidgning — förläggas till den statistiska avdelningen.

I denna exemplifiering bör även den årliga lönestatistiken för lantarbetare nämnas. Den har på grund av en särskild besparingsaktion begränsats på sådant sätt, att dess tillförlitlighet numera torde vara tämligen ringa.

Alldeles särskilt betydande reformbehov anmäla sig i fråga om den fattigvårds- och barnavårdsstatistik, som enligt propositionen skall överflyttas

från statistiska centralbyrån till socialstyrelsen. Med den omfattning och differentiering, som den samhällliga hjälpverksamheten fått under senare decennier, kan densamma i sin nuvarande form knappast anses ägnad att lämna någon ens tillnärmelsevis tillfredsställande översikt. Det är t. ex. omöjligt att med hjälp av densamma erhålla någon uppfattning om ett sådant viktigt förhållande som det totala antalet av samhället understödda personer, då man ju givetvis icke utan dubbelräkning kan sammanräkna dem som erhållit fattigvårdsunderstöd med dem som erhållit arbetslöshetsunderstöd, folkpension, pensionstillägg etc. I längden blir det därför alldeles oefftergivligt, att den nuvarande fattigvårdsstatistiken utvidgas till en allmän understödsstatistik, vilken grundas på uppgifter i socialregistret.

Häri skulle all samhällelig hjälpverksamhet inbegripas — sålunda fattigvård, barnavård (som numera undersökes blott vart tredje år), arbetslöshetshjälp, folkpensioner, tilläggspensioner, nykterhetsnämndernas understödsverksamhet, hälsovårdsnämndernas understöd åt tuberkulossjuka, kommunernas utgifter för fri sjukvård etc. En dylik utvidgning av statistiken är en oundgänglig förutsättning för det förenhetligande av hela den samhällliga hjälpverksamheten, som enligt en utbredd uppfattning är starkt påkallad.

För att denna statistik skall få en verkligt rationell uppläggning blir det vidare nödvändigt att i densamma införa familjesynpunkter; familjen utgör ju den naturliga hushållsenheten, och den hjälp, som tilldelas någon viss familjemedlem, kommer därför i allmänhet, åtminstone indirekt, även familjen i övrigt till godo. Det är dessutom av väsentlig betydelse, att denna statistik varje år färdigställs i så god tid, att uppgifterna få ett verkligt aktualitetsvärde. F. n. kommer emellertid fattigvårdsstatistiken inte ut förrän närmare två år efter det, som uppgifterna avse.

När hänsyn tages till dylika reformbehov ter det sig desto mera förvånansvärt, att i propositionen räknats med lägre personalbehov för denna statistik, än vad som hittills erfordrats för densamma i dess nuvarande otillfredsställande utformning. Enligt statistiska centralbyråns uppgifter erfordras nämligen för närvarande minst en aktuarie eller amanuens jämte i årligt genomsnitt fyra kvinnliga biträden, varvid är att märka, att bearbetningen dock till väsentlig del utförts med hjälp av hollerithmaskiner. I propositionen förutsattes emellertid, att hela arbetet skulle kunna utföras av en amanuens och tre biträden.

Jag avstår emellertid från att fullständiga denna kritiska granskning av socialstatistikens organisation. Så mycket förefaller emellertid vara klart, att vi här stå inför ganska påtagliga reformproblem, som äro i behov av särskild utredning. Det möter givetvis intet hinder, att en dylik undersökning företages i samband med annan utredning rörande statistikens organisation, varvid bl. a. den på flera håll framträdande »amerikaniseringstendensen» i personalpolitiken bör beaktas.

Jag vill sammanfatta mina synpunkter på följande sätt. Det framstår uppenbart, att socialstyrelsen inom sin nuvarande organisation av den socialstatistiska avdelningen icke kan lyckas och icke har lyckats att lösa de socialstatistiska uppgifter, den är skyldig att lösa, på ett ur det praktiska livets synpunkter fullt tillfredsställande sätt. Redan genomförandet av såsom nödvändiga allmänt erkända förbättringar av olika delar av socialstatistiken samt fullföljandet av ordinära socialstatistiska arbetsuppgifter, som under de senaste åren eftersatts men återhämtats av fristående kommittéer, kräver därtill en utvidgning av dess arbetsram. Tar man dessutom hänsyn till att de sista årens utveckling inom den ekonomiska och sociala politiken i högst avsevärd grad vidgat behovet av en säkrare och fullständigare socialstatistisk informationsbas — något varom alla för hithörande problem intresserade torde vara eniga, hur olika de än se på denna utveckling — stegras behovet av en utvidgad arbetsram än mer. I motionens inledning har nu visats, att även med *nuvarande* arbetsram antalet ordinarie befattningar i propositionen hållits alltför begränsat; organisationsramen måste då te sig fullständigt otillräcklig under det sist anlagda realitets- och framtidsperspektivet.

Att jag här så utförligt gått in på dessa större frågor om socialstatistikens organisation, beror väsentligen på att den till grund för propositionen liggande sakkunnigutredningen i detta avseende synts mig förete brister, i det att vissa reala sidor av problemet knappast blivit i tillräcklig grad belysta. I stället synes utredningsarbetet oproportionerligt ha upptagits av en del organisatoriska spørsmål av synnerligen begränsat praktiskt intresse, såsom t. ex. frågan huruvida de tvenne socialstatistiska byråerna borde sammanslås till en byrå eller icke. Det verkar nästan, som om man föreställt sig, att denna fråga skulle hava större ekonomisk vikt. I själva verket inskränker sig ju den ekonomiska betydelsen av denna vidlyftigt diskuterade fråga till en avvägning, huruvida den ene byråchefen lämpligen kan ersättas med en byrådirektör, d. v. s. huruvida en av de två högsta tjänstemännen på denna socialstatistiska avdelning skall placeras i lönegrad B 30 eller B 28; att en sammanslagning av byråerna skulle möjliggöra någon förenkling i själva arbetet och därmed någon begränsning av övriga personalkostnader är nämligen helt uteslutet.

Med hänsyn till dylika brister i den grundläggande utredningen har det synts mig angeläget, att även i fråga om principiella synpunkter söka något komplettera densamma. Det förefaller mig emellertid utsiktslöst att på frågans nuvarande behandlingsstadium kunna uppnå tillräckliga förbättringar i den föreliggande organisationsplanen, vilka ju skulle förutsätta en ingående sakprövning av socialstatistiken och dess organisation. Jag inskränker mig därför till att föreslå vissa smärre jämkningar, varvid bl. a. hänsyn togs till att det fullt ordinarie arbete, som fattigvårdsstatistiken

utgör, givetvis bör ledas av en ordinarie tjänsteman. Då jag är fullt medveten om att icke heller med dessa jämkningar avdelningens organisation blir tillfredsställande, förordar jag därjämte att socialstatistikens organisation upptages till skyndsam utredning.

Jag tillåter mig sålunda hemställa,

att de i propositionen för fjärde och femte byrån å extra stat eller såsom extra ordinarie upptagna befattningarna i lönegrad B 21 (1 befattning), B 11 (1 befattning) och B 7 (5 befattningar) uppföras å ordinarie stat;

att de i propositionen för samma byråer upptagna fyra befattningarna i lönegrad B 2 utbytas mot häremot svarande befattningar i lönegrad B 4;

att (för fattigvårdsstatistiken) en amanuensbefattning å fjärde byrån utbytes mot en befattning å ordinarie stat i lönegrad B 21 och att ytterligare ett biträde i lönegrad B 4 upptages å ordinarie stat; samt

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att socialstatistikens organisation måtte upptagas till förnyad, skyndsam utredning, varvid dels förefintligt reformbehov beträffande statistikens innehåll, tillförlitlighet och inriktning beaktas, dels socialstatistikens nuvarande och framtida behov av kvalificerad arbetskraft tillgodoses.

Stockholm den 1 april 1937.

Gunnar Myrdal.